

Het gelijkheidsideaal wrijft bij werklozen zout in de wonde



'Bijna helft bijstandsontvangers kan of wil niet werken'. Het is een kop waar sommige media van zouden watertanden. En nu zet het oerbetrouwbare Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) die boven een nieuwsbericht op de eigen website. Ik hoor het honende commentaar al. Kijk, nu is het wetenschappelijk bewezen: bijstandstrekkers zijn lui. Ze willen gewoon niet werken. Ze houden liever hun hand op en blijven hangen op de bank. Profiteurs zijn het! Nou ja, de helft. Of bijna de helft.

In deze krant was de kop iets anders: 'CBS: Na drie jaar in de bijstand neemt lust tot werken af' - wat de strekking van het CBS-onderzoek beter weerspiegelt. Als mensen net werkloos zijn en in de WW zitten, wil 93 procent graag meteen aan het werk. Eenmaal in de bijstand zakt de werkwilligheid na een jaar tot ruim 70 procent. Als ze twee jaar later nog in de bijstand zitten, is dat 30 procent en in de jaren erna keldert het naar 20. Slechts éénvijfde 'wil of kan' dan nog werken.

Wil of kan, het is nogal een verschil. Zeventig procent van de

mensen in die groep geeft als reden 'ziekte' op. Ziekte? Dat van de categorie arbeidsongeschikten zo'n groot deel zegt door ziekte niet te kunnen werken, is begrijpelijk. Maar belanden zoveel zieken in de bijstand? Of word je door de bijstand ziek? Lichamelijk of psychisch ziek?

Vorige week promoveerde socioloog Judith Elshout op een onderzoek onder langdurig werklozen. Roep om respect. Ervaringen van werklozen in een meritocratiserende samenleving, is de titel van haar dissertatie. Ze interviewde 56 mensen die meededen aan re-integratieprojecten. Het is een inhoudelijke analyse, een kwalitatief onderzoek, geen keiharde meting. Elshout kreeg niet te indruk dat haar geïnterviewden niet wilden werken. Dat wilden ze doorgaans wel en ze waren bereid er alles aan te doen. Maar als die inspanningen na jaren niet tot resultaat leidden, ze voortdurend werden afgewezen, zonk de moed hun in de schoenen en daalde hun zelfrespect en geloof in eigen kunnen tot een nulpunt.

Op het eerste gezicht lijken deze bevindingen totaal in tegenspraak met de CBS-gegevens. Toch is dat niet zo. De interviews van Elshout laten het verhaal achter cijfers zien. Natuurlijk zijn er mensen die het verdommen om te werken als ze toch geld krijgen. Natuurlijk zijn er mensen die voldoening vinden in vrijwilligerswerk of mantelzorg en zich goed voelen. Dat moet je er altijd bij zeggen. Maar Elshout laat zien dat werkloosheid vaak werkt als een selffulfilling prophecy: zie je, ik ben niks waard. Gezonde mensen die graag willen werken veranderen in enkele jaren in outcasts, die zich weinig gewaardeerd, buitengesloten, kansloos en ongewenst voelen. Je zou ook kunnen zeggen: ziek.

Het mooie gelijkheidsideaal van

onze meritocratie wrijft bij langdurig werklozen nog eens zout in de wonde. Als iedereen gelijke kansen krijgt om te klimmen op de sociale ladder, door diploma's te halen en goed te werken, ben je een loser als dat niet lukt. Waar succes geheel eigen verdienste is, wordt falen dat ook. Onze premier pepert dat de burger goed in: hé, de overheid is 'geen geluksmachine', hou eens op met dat gesomber, handen uit te mouwen! Daar sta je dan, met je handen uit de mouwen. Ontslagen, failliet gegaan, te oud, verkeerde diploma's - eigen schuld.

Elshout is socioloog, maar geeft ook een hartverscheurend psychologisch portret van 'haar' langdurig werklozen. Hun eerste reflex is meestal verdediging: ik werd ontslagen, ik mocht thuis niet studeren. Verplicht rotklusjes ervaren ze als een vernedering. Ze verdienen respect! Tegelijk blijken ook werklozen het meritocratische ideaal te verinnerlijken. Ze benadrukken dat zij wél aan cursussen meedoen, om hun kansen op werk te vergroten; zij onderscheiden zich van die verachtelijke, luie werklozen.

Maar vaak blijkt dat 'investeren in jezelf' een fopspeen. Als al die cursussen, trainingen en omscholingstrajecten na jaren nog steeds niet tot betaalde werk hebben geleid, dan ben je definitief een loser. Want alleen een betaalde baan betekent écht respect.

Judith Elshout zal ongetwijfeld voor 'goedprater' en 'pamperaar' worden uitgemaakt. Ik hoop dat haar onderzoek bij Sociale Zaken en in de werkloosheidsbranche goed wordt gelezen: Wek geen valse illusies, kweek geen losers. Wees er vroeg bij, help mensen aan werk voordat moedeloosheid, wantrouwen en zelfhaat toeslaan.

Aleid Truijens is schrijfster, literatuurrecensente en biografe.

Reageren? opinie@volkskrant.nl